

onderdeel zijn van het collectief en of ze ook deel uitmaken van zijn wereld.

Funcities van de kritiek

Indien toneelkritiek gedefinieerd kan worden als een 'beschrijvende, feitelijke en evaluatieve analyse van theater die een creatief proces van theatermakers ondersteunt en het publiek helpt dat creatieve proces te begrijpen', kunnen daaruit, naast de beoordelende functie, een hele reeks andere functies van de toneelkritiek afgeleid worden. Ik wil hier slechts enkele noemen: de informatieve functie: het verstreken van feitelijke informatie, het beschrijven van de theateervoorstelling; de verslaggevingsfunctie, een journalistiek bericht geven over een sociaal gebeuren; de kroniekfunctie: het beschrijven van gebeurtenissen die belangrijk zijn voor de toekomst; de educatieve functie; de dienstverlenende functie; de amusementsfunctie; de feedbackfunctie: het slaan van een brug tussen het publiek en de theatermaker.

De drie verantwoordelijkheden

In deze laatste functie - de feedbackfunctie - ligt de driedelige verantwoordelijkheid van de criticus opgeslagen: de verantwoordelijkheid ten opzichte van de toneelmaker, ten opzichte van de lezer en ten opzichte van zichzelf.

De eerste verantwoordelijkheid wordt afgeleid van de functie van de kunst in de samenleving en van de eisen die men überhaupt aan kunst stelt. Hoewel we weten dat theater alleen in bepaalde omstandigheden een directe invloed kan hebben, leeft de ideologie van de door toedoen van de kunst verstandiger en verdraagzamer geworden mens, nog steeds voort. In het individualistische tijdperk legt men zich meer toe op het stimuleren van de fantasie, op het bevrijden van de mens van zijn frustraties, op het hem gevoeliger maken voor zichzelf en zijn medemens. Individuele creativiteit, zonder direct maatschappelijk engagement, staat vanouds hoog aangeschreven en geldt ook voor de criticus.

Ik ben van mening dat er onlangs een nieuwe periode is aangebroken van maatschappelijk engagement, om deze term uit de jaren zestig nogmaals bij gebrek aan een betere te gebruiken. De huidige situatie waarin, zoals werd betoogd, het verantwoordelijkheidsbesef ontbreekt, waarin de desillusie zich al dan niet van de mens heeft meester gemaakt, waarin de leefomgeving onleefbaar wordt en waarin een nieuw tijdperk voor Europa wordt ingeluid: deze situatie eist ook de reflectie van de criticus. Hij draagt mede de verantwoordelijkheid over hoe zijn lezer in de theaterkunst en via de theaterkunst de wereld tracht te begrijpen.

De verantwoordelijkheid ten opzichte van de kunstenaar wordt gezien in samenhang met de verantwoordelijkheid ten opzichte van het publiek. De beoordelingen van de criticus zijn van betekenis voor de kunstenaar en zijn ont-

wikkeling, maar bewerkstelligen indirect - via het publiek - de vooruitgang, de vernieuwing. Kritiek helpt het publiek het werk van de kunstenaar te begrijpen. Kritiek werkt dus als een vitaal feedbackmechanisme, dat correcties aan beide kanten van het voetlicht aanbrengt.

De eisen die men aan een criticus stelt zijn zwaar. De spreekwoordelijke eenzaamheid tijdens het schrijfproces, de schizofrenie van enerzijds een vakman te zijn met ervaring en anderzijds een naïeve toeschouwer, oefenen een psychische druk uit. De keten van consequenties voor het publiek en voor de kunst begint niettemin bij de criticus zelf. De verantwoordelijkheid ten opzichte van zichzelf is de laatste van de drieënheid en in volgorde van belangrijkheid de eerste. De eigen vorming van de criticus, zijn verarmde of verrijkte menselijke inhoud, geven als het ware de betekenis van het kunstwerk weer. Reeds in 1909 formuleerde Stanislavski zijn premisses die nog steeds geldig zijn. Volgens hem vereist de kunst van de criticus een emotioneel geheugen, kennis en persoonlijke kwaliteiten. Hij moet zowel dichter zijn, als kunstenaar en schrijver. Hij moet sensitief zijn en moet een brede kennis hebben van de literatuur en de wetenschap. Hij moet de technieken van het schrijven kennen en moet op de hoogte zijn van de psychologie van het publiek. Een criticus moet een humanist zijn en mag geen misbruik maken van de grote kracht die het geschreven woord over de mens heeft.

Het respect dat iemand voor zichzelf heeft, zal hem verhinderen arrogant te zijn en niet serieus om te gaan met de anderen, en het feit dat hij gemakzucht bij zichzelf verafschuwt, zal hem niet toestaan gemakzucht bij anderen te tolereren. Dan wordt hij een criticus waarover Jean Copeau gezegd heeft dat hij eerlijk, serieus is, dat hij diepgaand is, dat hij creëert als de dichter die hij moet beoordelen en dat hij in staat is aan hetzelfde werk deel te nemen als de kunstenaar en met hem de verantwoordelijkheid draagt voor de cultuur.

Hana Bobkova

Deze tekst is gebaseerd op een lezing die H. Bobkova in september 1991 op het Theaterfestival te Antwerpen gaf.